

Träff 4 Notfisket

Notfisket

Notfisket i Bråviken har medeltida anor

Notfisket i Bråviken som upphörde för drygt 40 år sedan har mycket gamla anor. De som varit med om detta har varit med om att avsluta ett fiske som pågått i minst 700 år. Redan i Östgötalagen skrevs in vissa regler om notfisket och det är väl troligt att detta fiskesätt förekommit redan innan lagen skrevs.

Att notfisket varit viktigt i Bråviken framgår av flera handlingar som är 500 år gamla! Vid en landssyn under Sten Stures tid omkring 1513 slogs fast att Östkindsborna bereddes ”watten och notadrectum, som dragas i Bråwikan...” från Nävån – Krokholmsund och västerut.

Några år senare, år 1529, var det åter bråk om fiskegränsen mellan häradsborna i Östkind och Näveksvarn. Gustaf Vasa bekräftade då att bönderna i Östkinds härad fick nyttja sitt häradsvatten enligt de gamla breven. Samtidigt passade han på, som den ekonom han var, att fastslå att kungen skulle ha sin del av lotten – ”the skole giffue vår keriste nådigiste herre en lott i nothen för konungx watn deel.”

Friden varade inte så länge. Han backade 1533 något i sitt tidigare beslut och föreskrev att östgötarna inte skulle hindra Näveksvarnsborna att dra not vid deras hävdvunna varp vid Rovarsviken och Sandvik.

Några årtionden senare uppstod en tvist – ”jtt stort buller” om landskapsgränsen mellan kung Johan III och hans yngre bror Karl, hertig över Södermanland. Hertig Karl hävdade att gränsen skulle gå mitt i Bråviken men bröderna kom så småningom överens om att den gamla häradsgränsen skulle gälla.

På 1700- och 1800-talet visar olika handlingar hur viktigt notfisket var i Kvarsebo. I bilaga 1 finns en avskrift av de bestämmelser som gällde för ett notlag, som tycks haft hela 15 delägare när det bildades år 1849. Originalen förvaras nu på Finnkärr. Av reglerna framgår bl.a. ”*Om någon Tåg eller Telne går af, skall samma dag eller dagen därefter, till notlaget utgifva en kanna Brännvin samt dessutom laga all synbar skada.*”

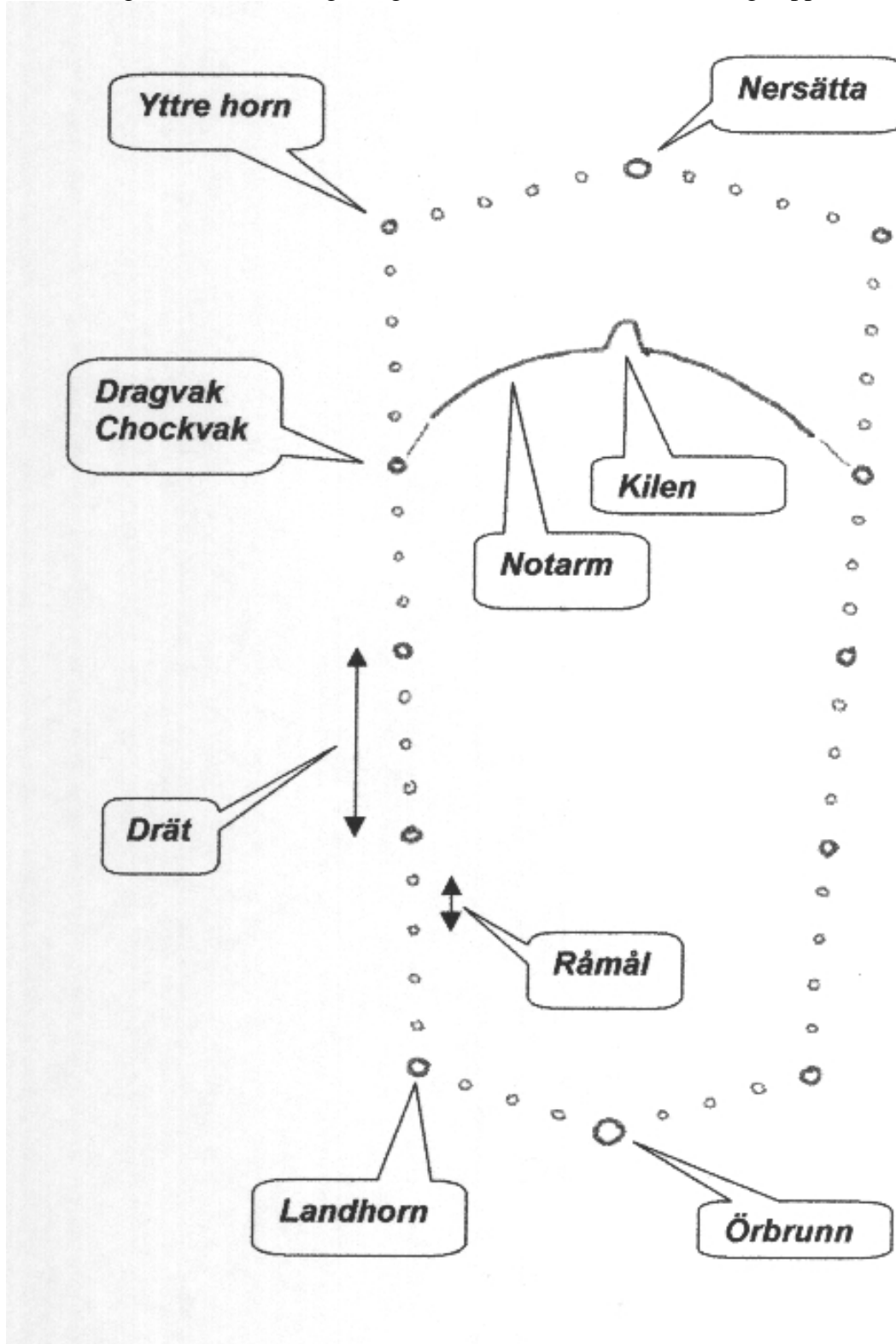
Arbetskraften blev allt dyrare och notlagen allt mindre. Under den sista perioden krävde de större notlagen 8 man och de något mindre 6 man. Den sista storhetsperioden var under andra världskriget då fångsterna stora och priset mycket bra. De sista notvarpen drogs omkring 1960. Många kvarsebobar har varit med att dra vinternot och är därmed den sista generation som varit med om denna typ av fiske som alltså har kanske en 1000-årig tradition.

Så här gick det till

När notkungen kallat laget kördes noten ut på kälke till varpet. Notens matades ner i en stor vak ”nersätta” som huggits upp med isbill. Notarmarna drogs ut till ”uthornen”. För att klara detta behövde man först hugga upp små hål mellan nersätta och uthornen. En lång slana (26 steg lång), ”rå”, sköts från hål till hål med hjälp av ”råtjugan”. Avståndet mellan hålen var 23 steg (ett råmå) I ändan på råträt var en draglina fäst som fördes på detta sätt under isen till uthornet så att notarmarna kunde sträckas ut. Vid yttre hornen vändes råtråna med hjälp av råkroken. På samma sätt drogs sedan draglinorna från uthornet till ”chokvaken” (sjunkvaken). Här gjordes ett uppehåll tills noten sjunkit tillräckligt. Härifrån drogs sedan noten drät för drät fram till landhornen. Slutfasen var när noten drogs upp i ”örbrunn” och kilen ”påsen”

Träff 4 Notfisket

förhoppningsvis var fylld med strömming. Fångster på 100 – 200 ”vikter” d.v.s. 1 – 2 ton var inte ovanliga. Som rekordfångst anges 470 vikter = 4,7 ton som drogs upp vid Virsholmen

Principskiss över notvarp

Träff 4 Notfisket

Notfiske i äldre tider

Österhagennoten dras upp vid Nyvarpet. Fr.v. Karl Wigh, Österhagen, Lennart Pettersson, Stugubråten, Sven Wigh, Österhagen (i Gunnar Johanssons ställe), Nils Andersson, Hultstugan, Stig Karlsson, Kolvik, John Karlsson, Västergården (troligen notkung). Foto Nils Thörmer i slutet av 1950-talet.

Träff 4 Notfisket

För att möjliggöra notfisket hade länsstyrelsen föreskrivet att isränna inte fick brytas i den norra farleden mellan Näveckvarn och Säter. Den bestämmelsen fanns fortfarande kvar i 1959 års upplaga av Svensk Lots.

Notlagen

Notlagen som under senare tider bestod av 6 – 8 man var följande:

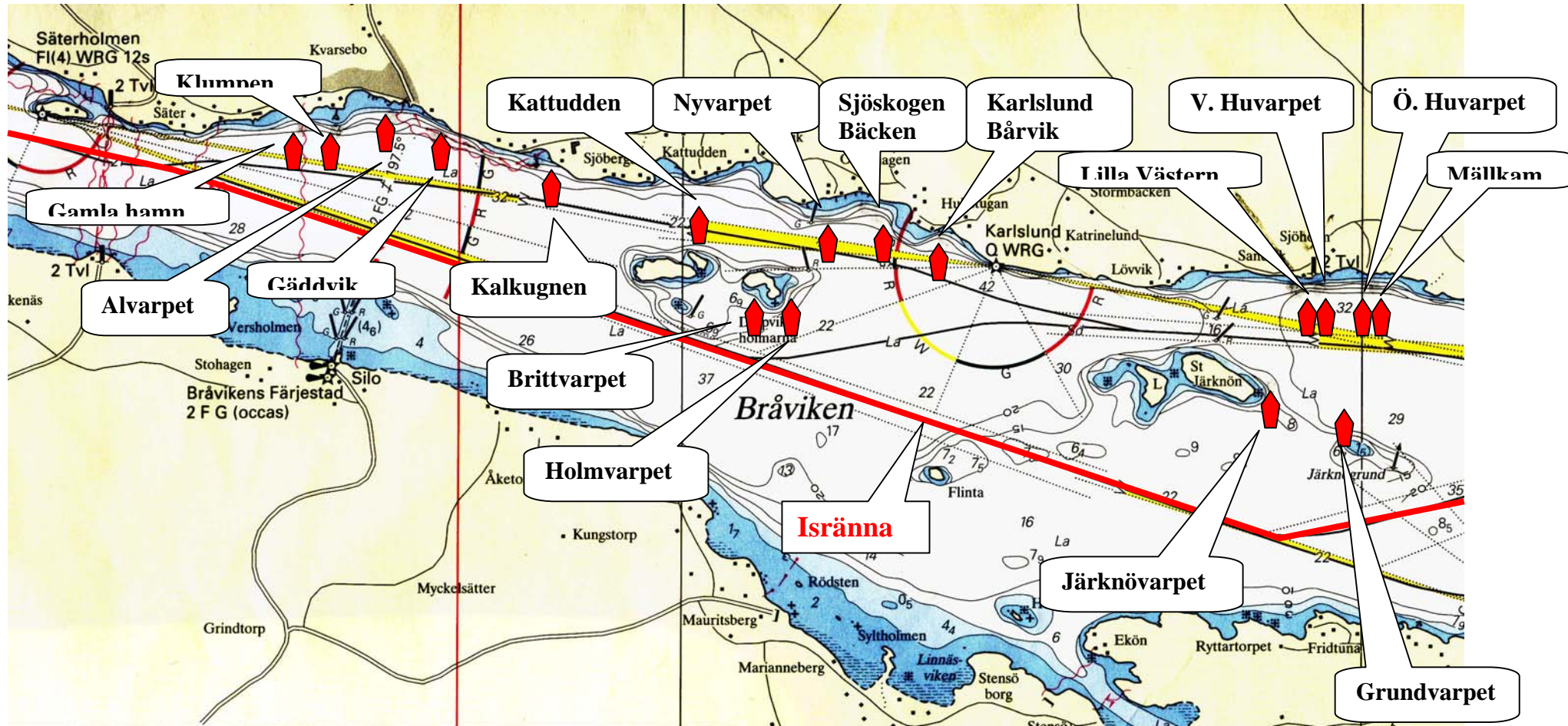
- *Linderholmsnoten*
- *Stormbäcksnoden* – ”Småttera”
- *Ryssnoten* -”Ryssa” (arrendatorn på Östankärr – fiskade oftast vid Järknön)
- *Nynoden* – ”Rödstjärta” som finns kvar nästan intakt vid Österhagen
- *Österhagennoten* –”Dyngsprättarnota”, förvarades vid Sjövik
- *Djupviksnoden*
- *Binoden* – drogs oftast vid Gäddviken
- *Haganoden* – drogs ofta vid Kalkugnen
- *Kvarnnoten* – drogs ofta vid Alvarpet
- *Säternoten* – drogs ofta vid Gamla hamn och Klumpen

Noten dras – stilstudie av Gustav Wigh, Fridhem

Träff 4
Notfisket

Notvarpen

Träff 4 Notfisket

BILAGA 1

Notlag upprättat den 16 September 1848 emellan nedannämnde notlotsagar [notlotsägare], som skall gälla till efterrättelse uti följande ordning.

Hvarje notlotsägare skall i förskott, till not saker erlægga i kontante Två Riksdahler Rigs- [Riksmünt], hvilket skall blifva som böter för den som försinkar notlaget då notkungen det bestämmer att Noten skall hopsättes.

För warje Tög skall betalas för året En Riksdahler Banco.

För en Råfälling bötes 16 s- [skilling] Banco.

För en Kil skall betalas En Riksdahler Banco.

...n som ej har Drag kreatur bote 32 s- [skilling] B-co [Banco]t kardagsverke 16 s- [skilling] B-co [Banco] för ett warp 8 s- [skilling] B-o [Banco] o: s: w.

Om någon Telne eller Not går sönder för Sex Stäffor får notlotsägaren sjelf betala skadan, Men sker något tag med våld så att något söndras, betale - notlaget skadan.

Om någon Tög eller Telne går af för Sex Stäffor skall samma dag eller dagen derefter till notlaget utgifva en kanna Brenvin samt desutom betala all synbar Skada.

Den som skickar så krent folk som ej kan utgor sina skyldighetir, som skall för lotten göras äger Notkungen den alenvisa och sedan pligta för dagen efter som ofvan bestämt är.

Hvar och en notlottägare skall halla försvarlig not.

Om han det ej gör miste af fisket så mycket som kan gäldas att förskaffa ny not, hvilket besörjes af Notkungen.

Hvarje notslinga skall innehåll i längd 20 alnar 3 tjog 3 maskor djupa en Kil 14 alnar lång 3 tjog maskor i Storändan och 1½ Tjog i lilländan.

Notkungens aflönand bestämmes i likhet som wid de andra notarna.

Någon inom notlaget får ej förselja någon lott från noten utan han måste ovilkorsligen då underrätta Notkungen om han will anta köparen för godt gitter säljaren det ej göra mister nus sitt rum i noten.

Sålunda afslutat och öfverenskommit ...sakerr Finnkärr den 11 Mars 1849

Carl Petter Hansson
Färjkarl

Jonas Jansson
i Finnkärr Notkung

Anders Jansson
i Stormbäcken

Anders Linderholm
i Sandvik

C E Zetterberg

Petter Andersson
i Björkholmen

Nils NE Erson
Smedstorp

Jonas Petter Andersson
i Smedeskärr

Gustaf Isacksson
Hultstugan med hand å papperet
(hwestra)

Sven Jansson
i Österhagen

Anders Gustaf Lindström
med hand på papperet

Lars Eriksson
Kjettelbokärr

Träff 4
Notfisket

Anders Gustaf Andersson
i Djupvik

Anders Gustaf Jansson
i Djupvik

Gustaf Jacobsson I Djupvik
med hand på papperet

På notstämma den 30 Sept: 1849 ändras intet hvad föreskrifwet står.

Carl Petter Hansson

Jonas iij bomärke, Jansson
(Notkung)

Anders Gustaf Jansson
i Smedskärr

På notstämman d. 9 November 1851 blef upprättelse skedd i följande ordning, men blef ej Några Nya påstånden utan kommer att blifva som förut föreskrivit står.

Carl Cij Petter Jansson
Hultstugan

Jonas iij Jansson
Notkung

Petter Andersson
Björkholmen

Lars Ersson
Kittelbokärr

1852 d. 24 October förrättades ånyo Notstämma.

Till Notkung valdes densamme som förr har varit.

Ingen ändring i föregående beslut är, endast att om NotTög fattas öfver Fjorton dagar skall Notkungen ombesörja att ny tög hemköpes och eger på den samma lotten afdraga utaf des fiskfångst till tögen blir betalt.

Finnkärr dag som ofvan

Jonas Jansson

i närvaro, C J Blom, Gustaf Isackson i Hultstugan, Jonne i Smedskärr, Gustaf i Smedskärr, Petter i Björkholmen, Nicklas i Smedstorp, Daniel i Stugubråten, A Jonsson i Djupvik, Sven i Österhagen.

1854 d-o 21 November Förrättades På Notstämma att densamma Notkungen som har waritt kommer att Wara vid denna Not.

Ingen ändring i föregående beslut är endast att om Tög kommer att fattas är pligten 2 Riksdaler Rigs, för en Råfälling är Pligta till 36 skilling. För en Kil är pligta 2 Riksdaler Rigs.

Pliktdaga komme att wara som har varit förr.

Jonas Jonsson
i Diupvik

A G Erikson